

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Ковальчук Альона Юріївна

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ШКОЛЯРІВ**

спеціальність 231 «Соціальна робота»

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Ревнюк Наталія Іванівна*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ	8
1.1 Соціально-педагогічна робота з учнями закладів загальної середньої освіти: законодавче забезпечення.....	8
1.2 Зміст роботи закладів загальної середньої освіти щодо забезпечення соціально-правового захисту школярів.....	26
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ШКОЛЯРІВ....	41
2.1 Соціально-педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту школярів	41
2.2 Основні шляхи соціально-педагогічного впливу на розвиток правової освіти школярів	54
Висновки до другого розділу.....	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	77

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в нових соціокультурних умовах розбудова політичних та економічних державних засад потребує не лише переосмислення попереднього досвіду, але й створення якісно нової концепції соціальної роботи з дітьми та молоддю в Україні. Труднощі, які об'єктивно з'являються на цьому шляху, зумовлюють необхідність застосування науково-педагогічних підходів щодо організації соціально-правової роботи у школі у плані забезпечення правового захисту дітей.

Мета дослідження – визначити та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов забезпечення соціально-правового захисту школярів.

Завдання:

- 1) Проаналізувати міжнародне та вітчизняне законодавство з метою визначення соціальної і правової бази для забезпечення соціально-правового захисту школярів.
- 2) Розкрити теоретичні засади соціально-правового захисту школярів як педагогічного феномена.
- 3) Обґрунтувати соціально-педагогічні умови оптимального забезпечення та реалізації соціально-правового захисту школярів у закладах загальної середньої освіти.
- 4) Визначити ефективні напрями та зміст соціально-правового захисту школярів.

Об'єкт дослідження – соціально-правовий захист школярів у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту школярів.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз педагогічної, філософської, психологічної, правової літератури та дослідження наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених з даної проблеми; вивчення та узагальнення соціально-педагогічного досвіду роботи щодо захисту прав дітей у закладах різного типу; історичний та історико-правовий, логіко-семантичний, порівняльно-правовий;

емпіричні – спостереження за роботою класних керівників і соціальних педагогів шкіл в межах даної проблеми; методи соціально-педагогічної діагностики, адаптовані відповідно до завдань дослідження; педагогічний експеримент (констатуючий і формуючий); методи збирання емпіричного матеріалу в ході соціально-педагогічного експерименту (анкетування, бесіди, інтерв'ювання вчителів, фахівців, школярів, батьків).

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні та поглибленні сутності понять «соціально-правовий захист школярів», «соціально-правове

виховання»; виявленні і розкритті основних напрямів діяльності закладів загальної середньої освіти щодо захисту та забезпечення соціальних прав дітей; обґрунтуванні та експериментальній перевірці соціально-педагогічних умов оптимального забезпечування та реалізації прав школярів у сучасних закладах загальної середньої освіти.

Теоретичне значення полягає у аналізі теоретичних засад, історичного та педагогічного досвіду соціально-правового захисту школярів; визначенні передумов соціально-правового захисту дітей у сучасній Україні. Розкриваються особливості та основні завдання соціально-правового захисту сучасного дитинства; проаналізовано чинну нормативно-правову базу у цій сфері.

Практичне значення полягає в розробленні соціально-педагогічних умов оптимального забезпечення та реалізації соціально-правового захисту школярів у закладах загальної середньої освіти. Розроблено зміст, форми і методи вдосконалення освіти вчителів як організаторів соціально-правової діяльності; визначено загальні й особливі умови реалізації соціально-правового захисту школярів, шляхи і способи соціально-педагогічного впливу на правове виховання учнів.

Експериментальна база дослідження: Голованівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Тараса Шевченка та Голованівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Миклея Кіровоградської області.

Апробація результатів дослідження: Основні положення і результати досліджень оприлюднено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (15 жовтня 2020 р.).

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі **«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ»** було розглянуто законодавче забезпечення соціально-правової роботи з дітьми у ЗЗСО повинно спиратися на міжнародні правові документи: Конвенцію ООН про права дитини, Декларацію забезпечення прав дитини та Закони України, зокрема, Закон “Про охорону дитинства”, які регулюють і забезпечують всебічний розвиток особистості та її захист від посягань на соціальні й особистісні права. Обов'язок держави полягає сьогодні в тому, щоб забезпечити всім дітям нормальні умови життя та розвитку, здійснювати конституційний захист прав і свобод дітей та молоді.

Визначено, що на сьогодні перспективними напрямками соціально-правового захисту школярів є визначення правових засад соціальної роботи з неблагополучними сім'ями, подальша розробка та реалізація програм соціальної підтримки та супроводу сім'ї, створення сприятливих умов для розвитку дітей, задоволення їх потреб у виборі виду діяльності, активна участь у просвітницькій, оздоровчій, культурній, спортивній сферах життя, забезпечення дотримання соціально-правових стандартів та нормативних умов життєдіяльності дітей, особливо у неблагополучних сім'ях.

Доведено, що реалізація соціально-педагогічних умов забезпечення правового захисту школярів потребує істотних змін, оскільки ще не врегульований чіткий механізм реалізації та контролю за виконанням окремих норм про права дитини у плані загального поліпшення їх становища, захисту інтересів, навчання, розвитку, охорони здоров'я, повноцінного харчування, гарантування дитині права звертатися до суду та адміністративних органів з питань особистого захисту.

У другому розділі **«ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ШКОЛЯРІВ»** визначено, що здійснена експериментальна робота дозволила виявити основні напрями соціально-педагогічної діяльності школи щодо захисту прав дітей і обґрунтувати оптимальні соціально-педагогічні умови реалізації основних напрямів із цього питання. Було розроблено 3 блоки основних напрямів діяльності, які були своєрідним джерелом розширення сфер соціально-правової діяльності учнів: право на освіту, право на здоров'я, право на повноцінне харчування.

З метою реалізації сфер соціально-правової діяльності учнів визначені основні складові, за якими може здійснюватися соціально-правова діяльність школи: формування нової системи цінностей, насамперед, у вчителів про

здоровий спосіб життя; розробка нових, удосконалених критеріїв здоров'я та здорового способу життя; оптимізація режиму школи, особливо у позанавчальний час; розробка комплексу заходів по захисту соціальних прав школярів щодо набуття освіти, поліпшення здоров'я та умов харчування. При цьому зосереджувалася увага на особистісних якостях класних керівників та школярів.

Визначено, що основними прийомами підвищення знань учнів про свої права були такі форми роботи, як участь у трьох тренінгах та позанавчальних заходах, що створювали ситуації для одержання позитивного емоційного стану, а отже і позитивного результату. Нами також задовольнялися не лише індивідуальні інтереси, а й масові потреби, що вимагало від учасників зміни функціонально-рольових обов'язків, стимулювало до позитивної оцінки результатів діяльності, а отже, і до підвищення самооцінки власної поінформованості.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми визначення соціально-педагогічних умов забезпечення соціально-правового захисту школярів, які підтвердили гіпотезу і дали підстави для таких висновків:

1. Змістовний аналіз міжнародного (Конвенція про прав дитини, Декларація прав людини, Декларація прав дитини та інші) та державного законодавства щодо захисту прав дітей (Конституція України, Сімейний Кодекс, Закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні») дозволив виявити, що головним обов'язком держави є забезпечення оптимальних умов для життя й розвитку всіх дітей, здійснювання конституційного захисту їхніх прав (громадянських, економічних, політичних, екологічних, культурних, соціальних). На основі аналізу міжнародного та вітчизняного законодавства визначено соціальну і правову базу для забезпечення соціально-правового захисту школярів. Констатовано, що соціальне право є системоутворюючим і впливовим компонентом суспільства, воно виконує пізнавальну, захисну, просвітницьку функції, охоплює сферу знань, правові погляди, моральні, культурні, виховні аспекти. Доведено, що глибоке вивчення та високі знання нормативно-правових актів з питань соціального захисту, розвитку та допомоги школярам є необхідною умовою грамотної просвіти соціального педагога щодо повноцінної реалізації особистих прав школярів.

2. Розкрито теоретичні засади соціально-правового захисту школярів та уточнено сутність поняття «соціально-правовий захист» школярів, як комплекс взаємодії державних заходів і зусиль громадських організацій щодо законодавчого і соціального закріплення прав дітей, в основі яких лежить пріоритет дитини, гарантування особистих та соціальних прав, прав у сім'ї та суспільстві, прав на здоров'я, освіту, повноцінне харчування, необхідність першочергової уваги до їх фізичного і духовного розвитку. З'ясовано, що ці заходи базуються на основних 16 міжнародних правових принципах, зокрема, рівності усіх дітей, і є головною умовою реального визнання правового статусу особистості в державі, який відображає конституційні повноваження громадян по захисту своїх прав. Специфіка соціально-правового захисту дитинства в сучасній Україні розуміється як створення умов для видозміни наявних та появи нових соціальних інститутів, покликаних задовольняти потреби й реалізовувати інтереси дітей; пом'якшення для дітей негативних наслідків різних суспільних процесів (економічних, політичних, державно-правових). До таких умов належать: подолання факторів, що стримуються в галузі організації дитячого харчування, системи освіти й охорони здоров'я; створення соціальних

інститутів, які б забезпечували дітям фізичний, інтелектуальний, духовний та культурний розвиток.

3. Обґрунтовано соціально-педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту школярів, які передбачають інтеграцію підходів у діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, зокрема такі: сформованість у класних керівників, вчителів компонентів соціально-правових знань; потреба в передачі соціально-правових знань школярам та їх батькам; залучення школярів при оволодінні соціально-правовими знаннями до соціально значущих правових дій; вибір оптимальних технологій соціально-правової освіти. Це зобов'язує класних керівників, вихователів, соціальних педагогів підходити у педагогічній діяльності до особистості як рівноправного суб'єкта, базуватися у своїй діяльності на науковому та реальному підґрунті щодо характеристики особистості, яка потребує переконливих знань із соціальних прав; підпорядковувати всіх суб'єктів діяльності основним соціально-педагогічним принципам: гуманізації виховної системи, реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин, розвитку особистісно-творчого потенціалу вчителів та учнів, особистісно зорієнтованого виховання, прагнення вчителів розвивати й закріплювати у дітей усвідомлення «Я особистості».

4. Визначено ефективні напрями та зміст соціально-правового захисту школярів: метод тренінгу; створення позитивного ставлення до оволодіння знаннями із соціального права; формування у позанавчальному процесі знань про міжнародне законодавство та соціально-правову базу України. Навчальний тренінг «Я маю право на освіту» для учнів забезпечив умови, що дозволяють учням подумати, чи хочуть вони навчатися далі в освітніх закладах вищого ступеню; допомогти проаналізувати і оцінити права, які надають їм міжнародні документи та закони України; навчитися поважати погляди і потреби своїх товаришів; уміти прислуховуватися до порад старших; допомогти кожному учневі відчувати турботу про себе з боку держави, школи, вчителів, батьків; допомогти всім учасникам мати правильне уявлення про освіту і, таким чином, допомогти їм набути впевненості у собі; стимулювати учнів до подальшого навчання як перспективи для стабільності у соціумі. Під час тренінгу були використані різні форми роботи (конкурси, рольові ігри, інсценування, диспути, дискусії, екскурсії), які сприяли підвищенню самооцінки кожного учня шляхом прояву позитивного ставлення до обраної професії. Таким чином, закріплювалася життєва позиція учнів, їхні погляди на своє місце і соціальну роль у житті, принципи соціально значущої поведінки, посилювалася мотивація навчання. Результати експерименту показали, що визначені напрями і зміст актуалізації оптимальних умов у ЗЗСО дозволяють стимулювати підвищення рівня знань, умінь і навичок вчителя щодо здійснення соціально-правового захисту дітей і посилити поінформованість школярів щодо їхніх прав і обов'язків в різному соціумі та шляхи подолання цих прав.

Подальшими напрямками дослідження цієї проблеми вважаємо виявлення оптимальних технологій у виховній системі ЗЗСО, закономірностей формування соціально-правової культури учнів та її вплив на зниження рівня правопорушень неповнолітніми тощо.